

LEREN VAN ZIN. Contouren voor de inhoud van levensbeschouwelijke educatie in de katholieke basisschool; door Thom Geurts. Damon, Best, 1997. 160 p., f 32,50. ISBN 90-5573-381-4.

In deze achtergrondstudie wordt stapsgewijze een nieuw concept voor levensbeschouwelijke educatie in de katholieke basisschool uitgewerkt.

Het kaderstellende deel I is een uitgebreide situatieverkenning aan de hand van drie invalshoeken.

Allereerst wordt de feitelijke praktijk van levensbeschouwelijke educatie (in deze studie gebruikt als koepelterm) in de basisschool beschreven. Aan de hand van onderzoeksgegevens (Zondag, Visser) komen vervolgens - tegen de achtergrond van de ontwikkelingen in de laatste decennia - de spanningshaarden en knelpunten in beeld. De conclusie luidt, dat er veel onduidelijkheden zijn en weinig consensus bestaat over doel, inhoud en eigen aard van het vakgebied. Onduidelijkheden, 'scheuren in het bouwwerk' die fundamentele vragen oproepen en een nieuwe aanpak noodzakelijk maken.

Aan de hand van empirisch sociologische gegevens blijken vervolgens twee diagnoses, nl. dat de kern van de problematiek in de levensbeschouwelijke pluraliteit van school en samenleving zou liggen of dat secularisering een specifiek probleem voor het christendom zou zijn, onhoudbaar te zijn of in ieder geval onvoldoende probleemoplossend vermogen in zich te dragen om de fundamentele problematiek van levensbeschouwelijke educatie aan te pakken. Met behulp van de zgn.

'moderniseringsthese' (onze samenleving bevindt zich in een ontwikkelingsproces, dat gekenmerkt wordt door processen van rationalisering, differentiëring en segmentering) stelt Geurts een nieuwe diagnose: we hebben te maken met een veel fundamenteeler problematiek die zich niet tot de grenzen van het christendom beperkt, maar betrekking heeft op de kritieke positie van levensbeschouwingen in het algemeen in onze huidige Nederlandse samenleving. Met andere woorden: de problematiek van de levensbeschouwelijke educatie op de katholieke basisschool is geen intern christelijk probleem, maar is ingebed in een veel fundamenteeler probleem, nl. de toegankelijkheid van levensbeschouwing in het algemeen in onze moderne samenleving. Het is dan ook evident, aldus Geurts, dat de 'aansluitingsproblematiek' niet valt op te lossen door actualisering van taal en symbolen van het christendom of door enkel gebruik te maken van nieuwe leertheoretische inzichten.

Het eerste deel van zijn studie wordt afgesloten met het aangeven van het kritisch potentieel dat onze samenleving momenteel nog ter beschikking staat om weerstand te bieden aan de vervreemdende effecten van modernisering. Daarmee wordt de eerste stap gezet in de verbinding van voorstellen tot versterking van de positie van levensbeschouwelijke educatie enerzijds met anderzijds levensvisies die - ondanks de crisis van de levensbeschouwelijke werkelijkheidsbenadering in de huidige samenleving - in staat zijn fundamentele kritische posities in onze maatschappij in te nemen en zin en samenhang te geven aan de werkelijkheid.

In deel II bouwt de auteur voort op de beschrijving, interpretatie en evaluatie van de analyses in het voorafgaand deel en poneert hij een aantal uitgangspunten voor een strategie om op adequate wijze te reageren op de situatie waarin levensbeschouwelijke educatie momenteel verkeert. Voor professionalisering en modernisering van levensbeschouwelijke educatie is het noodzakelijk, dat rationaliseringsachterstanden worden ingelopen. Daarvoor staan drie instrumenten ter beschikking: de inhoud (bepaald door de levensbeschouwelijke optiek), de opzet van educatieprocessen (bepaald door leertheorieën) en de invulling van het leergebied (bepaald door de aard van het instituut waarbinnen het leerproces plaatsvindt). In dit deel wordt dan ook allereerst de zgn. 'optiekentheorie' uitvoerig behandeld, aangevuld en gecorrigeerd. Vervolgens komt het onderwijskundig handelen en het verdisconteren van leertheoretische inzichten in de organisatie van levensbeschouwelijke educatie aan bod.

Belangrijke conclusie is dat aansluiting bij de ervaringen en eigen levensvragen van betrokkenen een noodzakelijke voorwaarde is voor het slagen van leerprocessen in levensbeschouwelijke educatie.

Het tweede deel van de studie wordt afgesloten door een reflectie op de betekenis van de institutionele context voor de aard van levensbeschouwelijke educatie, c.q. over de relatie tussen parochie en school. Geurts neemt daarbij de stelling in, dat de toekomst van de relatie tussen katholieke basisschool en parochie afhankelijk is van de mate waarin beide instituties zich als zelfstandige partners met ieder eigen verantwoordelijkheden kunnen opstellen: partnerschap op basis van onderscheid.

De strategische uitgangspunten van deel II worden ten slotte in de derde en laatste etappe toegepast op levensbeschouwelijke educatie in het katholiek basisonderwijs. Allereerst wordt aan de hand van een zestal criteria het centrale doel van levensbeschouwelijke educatie in het onderwijs omschreven: persoonsvorming van leerlingen ofwel het op een gerichte manier ontwikkelen van autonomie met betrekking tot de religieuze rationaliteitsvorm (of levensbeschouwelijke optiek). Voor levensbeschouwelijke educatie in het basisonderwijs houdt dat als algemeen doel in: het systematisch leren met het oog op de stimulering van de ontwikkeling van de levensbeschouwelijke rationaliteitsvorm bij kinderen van 4-12 jaar. Concretisatie van deze algemene doelstelling houdt in: aandacht voor de beginsituatie en longitudinale ontwikkeling van leerlingen, oog hebben voor intersubjectiviteit, participatie en solidariteit en de verschillende modellen waarin levensbeschouwelijke educatie zich voltrekt: gewenning, overdracht en inzicht (Snik). De inhoud van deze educatieve modellen is echter niet, aldus Geurts, alleen maar de christelijke levensvisie, doch het omgaan met levensvragen als zodanig. Levensvragen vormen een concreet aansluitingspunt met de leefwereld van kinderen; op grond van een planmatige educatie gefundeerd op levensvragen kunnen levensvisies naar hun aard voor kinderen weer toegankelijk en inzichtelijk gemaakt worden. Logisch gevolg van Geurts' pleidooi voor verbreding van levensbeschouwelijke educatie in de katholieke basisschool naar socialisering in het omgaan met levensvragen houdt vervolgens een zoektocht in naar de ervaringswereld van kinderen, waarbij de *Grondlijnen* (1964) en de daarna ontwikkelde ervaringskatechese weer in beeld komen. Voor het leggen van een brug naar de ervaringswereld van kinderen is het echter noodzakelijk de oorzaken van de kloof tussen levensbeschouwingen en de ervaringswereld van kinderen te zoeken in de aard van de moderne samenleving. Daarbij hebben levensvragen een open flank voor concrete gebeurtenissen waarin concrete mensen concrete belevingen opdoen: ze hebben een bruggehoofd in de ervaringswereld van kinderen én op de andere oever. Er zullen dan echter wel educatieve processen dienen te worden ontwikkeld die zich richten op het verbeteren van de plausibiliteit van de levensbeschouwelijke werkelijkheidsbenadering als zodanig; met andere woorden, het gaat er om leerprocessen te ontwikkelen die erop gericht zijn levensbeschouwingen te presenteren vanuit levensvragen. Pas tegen die achtergrond kan het tegoed van de christelijke levensvisie binnen het katholiek onderwijs weer toegankelijk worden. Tenslotte worden in deze studie vanuit een intrinsieke samenhang tussen de drie tot nu toe in de literatuur ontwikkelde inhoudsdimensies (normatieve bronnen, kernmetaforen, optiek) kerndoelen voor levensbeschouwelijke educatie in het basisonderwijs geformuleerd (p. 151-152).

In de context van een dergelijke theoretische studie zijn er natuurlijk altijd wel vraagtekens op onderdelen te zetten. Zoals bijvoorbeeld achter de nogal optimistische veronderstelling dat kinderen van huis uit met levensvragen worden geconfronteerd (p. 138), terwijl elders een heel wat minder riant, maar wel realistisch beeld van de gezinssituatie wordt geschetst: feitelijk is het met de levensbeschouwelijke opvoeding van kinderen niet al te best gesteld en blijken weinig ouders in staat te zijn hun kinderen levensbeschouwelijk te socialiseren. Is daar dan wel een vruchtbare voedingsbodem aanwezig voor het stellen van levensvragen? En het postmoderne denken mag dan wel

vaststellen, dat het tijdperk van de 'grote verhalen' voorbij is, mensen hun levensbeschouwing steeds meer op eigen kracht ontwikkelen en daarin sterk bedreigd worden door restanten van deze 'grote verhalen' (p. 144): soms kunnen deze juist door leerlingen uit het bricolage-tijdperk opnieuw worden 'ontdekt' en ge(her)waardeerd als inspiratieve bronnen voor hun levensweg. Of: de empirische sociologie mag dan wel de voortschrijdende teruggang van het christendom in de Nederlandse samenleving overtuigend hebben aangetoond (waarbij je je altijd kunt afvragen waaráán dat dan precies is afgemeten), dat de vrijkomende plaats niet door concurrerende levensvisies wordt ingenomen en dat het belang dat mensen toekennen aan een levensbeschouwing niet altijd meer zo groot blijkt te zijn (zie p. 31 vv): bruist onze huidige multiculturele samenleving juist niet als nooit tevoren van levensbeschouwelijke noties die een gunstig klimaat lijken aan te kondigen voor levensbeschouwelijke educatie in het derde millennium, waarin de kerk weliswaar niet meer in het midden, maar evenals de moskee om de hoek zal zijn?

Leren van zin is een uitermate helder gestructureerd boek met een duidelijke, beargumenteerde visie. Het voortdurend terugkijken op de afgelegde weg en het vooruitzien op wat komen gaat, houdt je als lezer zeker bij de les en neemt je stukje bij beetje mee in de constructie van het bouwwerk. Soms zijn deze 'herhalingsoefeningen' wel erg nadrukkelijk (zodat even een déjà-vu gevoel ontstaat, bijvoorbeeld op p. 35 en 142). Voetnoten ontbreken; in de tekst zijn echter wel verwijzingen opgenomen naar de uitvoerige literatuurlijst achterin het boek. Tegelijkertijd is deze theoretische grondslagenstudie (door de auteur overigens op verschillende plaatsen in het boek hardnekkig een 'notitie' genoemd) qua stijl, toonzetting en inhoud niet gemakkelijk toegankelijk. Dit heeft ongetwijfeld mede te maken met het feit, dat de diagnose voor de problematiek van de levensbeschouwelijke educatie vanuit een breed waarnemingsperspectief wordt opgezet en voor het aangeven van de oorzaken ervan een fundamentele maatschappijkritische analyse noodzakelijk is. Hierin ligt dan ook stellig de grote verdiensten van deze diepgravende studie die in geen enkele boekenkast van professionele levensbeschouwers of gespecialiseerde bibliotheek mag ontbreken.